

УДК 332.14:303.094.5(477)

Іванова О.Ю.

кандидат економічних наук, доцент, докторант
Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку
Національної академії наук України**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ
РІВНЯ САМОЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ РЕГІОНУ****THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE ASSESSMENT
OF THE REGION'S SELF-SUFFICIENCY LEVEL****АНОТАЦІЯ**

Оцінка рівня самодостатності регіону та аналіз його складових є підґрунтям для визначення напрямів державної підтримки, її обсягів та параметрів інструментів. У статті визначено сутність та складові самодостатності регіонального розвитку. Розроблено теоретико-методичне забезпечення оцінки рівня самодостатності регіону як підґрунтя визначення раціональних параметрів державної підтримки та стимулювання регіонального саморозвитку. Систематизовано показники оцінки рівня самодостатності регіону, визначено методи та принципи оцінки.

Ключові слова: регіон, конкурентоспроможність регіону, рівень самодостатності, оцінка, складові самодостатності, саморозвиток.

АННОТАЦІЯ

Оценка уровня самодостатности региона и анализ его составляющих является основой для определения направлений государственной поддержки, ее объемов и параметров инструментов. В статье определены сущность и составляющие самодостатности регионального развития. Разработано теоретико-методическое обеспечение оценки уровня самодостатности региона как основы определения рациональных параметров государственной поддержки и стимулирования регионального саморазвития. Систематизированы показатели оценки уровня самодостатности региона, определены методы и принципы оценки.

Ключевые слова: регион, конкурентоспособность региона, уровень самодостатности, оценка, составляющие самодостатности, саморазвитие.

ANNOTATION

Assessment of the region's self-sufficiency level and the analysis of its components is the basis for determining the directions of the state support, its scope and parameters of instruments. The essence of self-sufficiency and components of regional development are defined. The theoretical and methodological support of assessment of the region's self-sufficiency level as a basis for the definition of state support and promotion of regional self-development rational parameters is developed. The indicators to assess region's self-sufficiency level are systematized, methods and principles of assessment are defined.

Keywords: region, competitiveness of the region, the level of self-sufficiency, assessment. components of self-sufficient, self-development.

Постановка проблеми. Зростаюча соціально-економічна дивергенція регіонів призводить до проблем у здійсненні єдиної політики соціально-економічних перетворень, збільшення диспропорцій в рівні та якості життя населення, що виступає дестабілізуючим чинником конкурентоспроможності країни та стає загрозою для її цілісності та територіальної єдності.

Дієвість інструментів державної підтримки регіонального розвитку залежить від їх адресності та доцільності застосування. Оцінка рівня само-

достатності регіону та аналіз його складових дає змогу визначити необхідні напрями державної підтримки, її обсяг та параметри інструментів.

Рівень самодостатності регіону – це показник саморозвитку регіону, що відображає його спроможність підтримувати та підвищувати конкурентоспроможність за рахунок власних ресурсних можливостей для забезпечення належного рівня виконання покладених на регіон функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням регіональної конкурентоспроможності, забезпечення стійкої конкурентної позиції регіону й ролі в цих процесах державного регулювання приділена значна увага вітчизняних і закордонних учених-економістів: П. Беленького, П. Бубенко, З. Варналія, З. Герасимчука, І. Дегтярьової, М. Долішнього, Л. Ковальської, Д. Кузьміна, М. Портера, М. Степанова, Д. Сеніка, А. Соколовського, Д. Стеченко, А. Татаркіна, Л. Яремко та ін. Підходи до визначення самодостатності територій розглядалися у працях С. Двоєносенка, Б. Заблоцького, В. Карпінського, В. Мамонової тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на значну дослідженість цих питань на теоретичному та практичному рівні, на сьогоднішній день залишаються дискусійними питання визначення раціонального обсягу державної підтримки та чинників, що впливають на цей процес.

Мета статті полягає у визначенні сутності та розробці теоретико-методичного забезпечення оцінки рівня самодостатності регіону як підґрунтя для визначення раціональних параметрів державної підтримки та стимулювання регіонального саморозвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз поняття «самодостатність» дозволяє відмітити властивість об'єкту самостійності та достатності ресурсів для розвитку. Так, у вільній енциклопедій значиться, що самодостатність об'єкту – це самостійна цінність або здатність обходитися власними можливостями [1]. У тлумачному словнику під самодостатністю об'єкту розуміється обмеження самим собою, не має потреби в чому-небудь іншому [2].

На думку Л. Костирко, «самодостатність» регіонів, носить умовний характер. «Регіональне господарство є підсистемою загальнодержавної

економічної системи. Регіон не в змозі самостійно, без державної підтримки вирішувати завдання життєзабезпечення території. Інакше втрачається економічна доцільність його входження в економічну систему країни. Термін «економічна самодостатність регіону» є деякою абстракцією, але при цьому характеризує високий ступінь відтворювальної повноти функціонування регіональної економічної системи в просторі та часі» [3]. Однак мова не йде про повну незалежність чи автономію регіону, доцільно використовувати власні ресурсні можливості для забезпечення соціально-економічного розвитку регіону власними ресурсами та в залежності від рівня самодостатності визначати раціональний обсяг державної підтримки, що дає можливість стимулювати регіональний саморозвиток та частково або повністю відмовитися від трансфертів та втрат бюджетних коштів, що пов'язані з ними.

Визначення рівня самодостатності для окремого регіону дає можливість адресно визначити необхідний обсяг державної підтримки регіонального розвитку та раціональні параметри її

інструментів, що сприятиме подальшому саморозвитку регіону.

Рівень – це ступінь, що характеризує якість, величину розвитку чого-небудь [4]. В свою чергу, ступінь – порівняльна величина, що характеризує розмір, інтенсивність, якість і т. п. чого-небудь [5].

Отже, рівень самодостатності регіонального розвитку може бути визначено як вимірювану за розміром, інтенсивністю та якістю економічну категорію, яка відображає рівень забезпеченості регіону необхідними людськими, матеріальними, техніко-технологічними, фінансовими, інформаційними та іншими ресурсами для саморозвитку.

Методичний підхід до оцінки рівня самодостатності регіонального розвитку передбачає послідовність етапів: підготовчого, аналітичного, розрахункового та підсумкового (рис. 1).

1). На підготовчому етапі визначається мета процесу оцінювання, методи та принципи оцінки рівня самодостатності та формується інформаційна база для проведення оцінки.

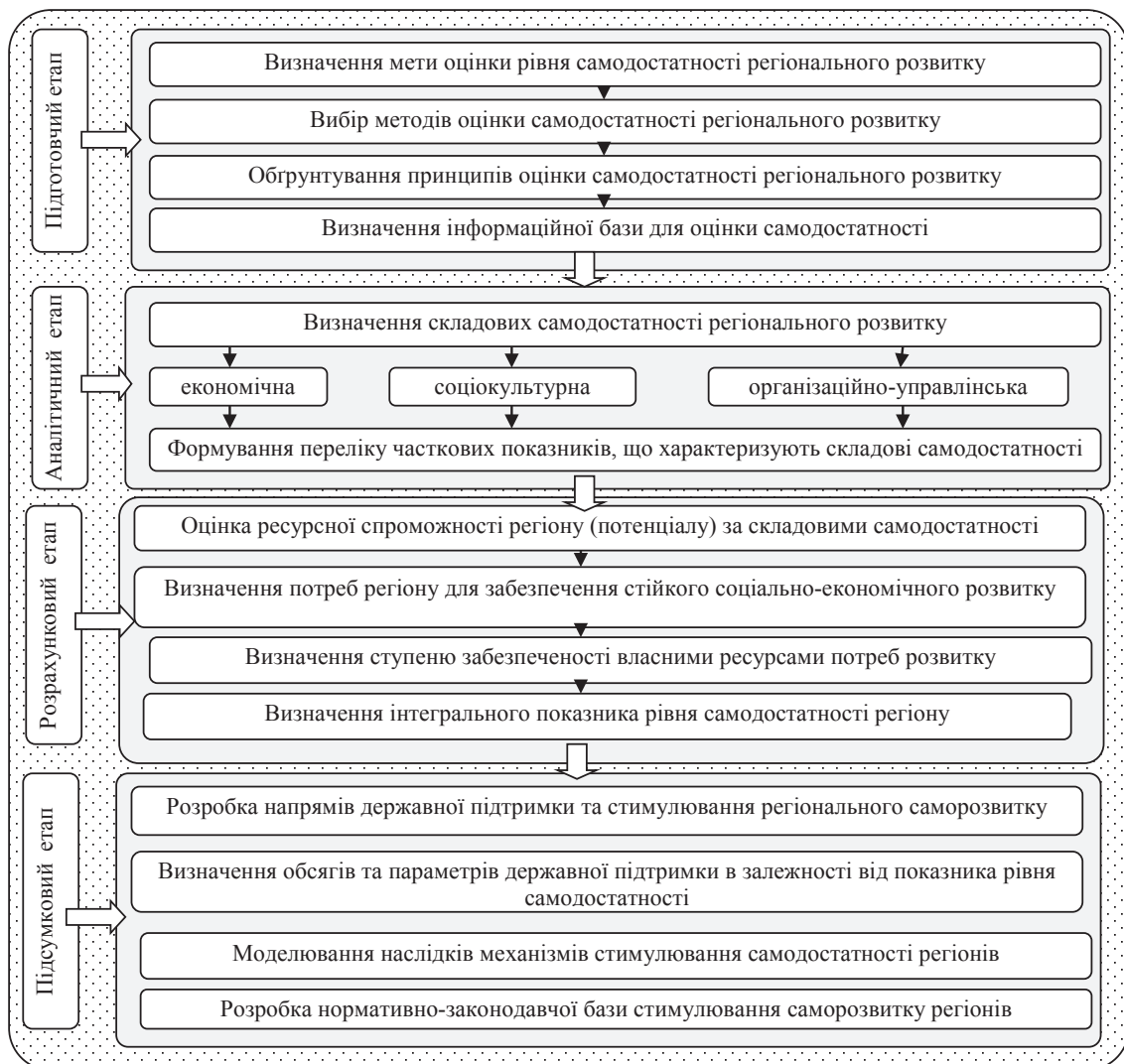

Рис. 1. Методичний підхід до визначення рівня самодостатності регіонального саморозвитку

Джерело: розроблено автором

Метою процесу оцінювання є визначення напрямів та параметрів державної підтримки та стимулювання саморозвитку регіонів. На основі отримання конкретних показників рівня самодостатності доцільно застосовувати різні обсяги та параметри інструментів державної підтримки для груп регіонів, що мають, відповідно, високий, середній, низький рівні самодостатності.

Для оцінки самодостатності регіонального розвитку слід застосовувати наступні методи: статистичний аналіз – для вивчення та групування емпіричних даних і обґрунтування методичного підходу до оцінки рівня самодостатності; балансовий метод – для визначення співвідношення двох бюджетів: ресурсів, що має в своєму розпорядженні регіон, та потреби в них для забезпечення нормального функціонування системи; метод експертних оцінок – для визначення вагових коефіцієнтів окремих показників; таксономічний аналіз – для визначення інтегрального показника рівня самодостатності регіону; матричний аналіз – для позиціонування часткових показників рівня самодостатності у процесі його оцінювання, що дозволяє простежувати динаміку змін рівня самодостатності регіону та проводити порівняльну оцінку за регіонами України.

В якості принципів оцінки самодостатності регіонального розвитку слід виділити наступні: наукової обґрунтованості – оцінка рівня самодостатності регіонального розвитку має базуватися на наукових методах дослідження та враховувати вимоги об'єктивних законів розвитку; системності – передбачає розгляд самодостатності регіону як складної системи з сукупністю взаємопов'язаних елементів, що утворюють певну цілісність та підґрунтя для саморозвитку регіону; структурність – передбачає оцінку рівня самодостатності регіонального розвитку через визначення її структури; достатності – кількість та структура часткових показників оцінки рівня самодостатності має забезпечувати комплексну оцінку, достатню для обґрунтованих висновків; обґрунтованості – полягає в тому, що інформація, на базі якої проводиться оцінка рівня самодостатності та яка отримана в результаті, має бути суттєвою для розробки корегуючих дій зі стимулювання саморозвитку регіону.

Інформаційною базою для визначення рівня самодостатності регіону виступають офіційні дані Міністерства фінансів України; Мінрегіонбуду; Міністерства доходів і зборів України; Державної казначейської служби, Державної служби фінансового моніторингу; служби статистики; Державної фіскальної служби; нормативно-законодавчі акти України; дані департаментів регіонального економічного розвитку, фінансових управлінь ОДА; статистичні збірники «Регіони України»; статистичні щорічники «Бюджет України»; дані моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів України, стратегії регіонального розвитку тощо.

2). Аналітичний етап передбачає визначення складових оцінки рівня самодостатності регіонального розвитку та визначення переліку часткових показників за складовими.

Складовими самодостатності регіонального розвитку визначено економічну, соціокультурну, організаційно-управлінську.

Врахування складових рівня самодостатності регіону дає можливість визначити дефіцит та достатність потенціалу ресурсів, необхідних для саморозвитку та на основі цього застосовувати дієві інструменти державної підтримки регіонального розвитку.

На основі узагальнення наукових джерел [6–10] серед груп часткових показників, що характеризують складові самодостатності, слід виділити наступні:

- за економічною складовою самодостатності (бюджетні показники самодостатності, показники наукового потенціалу саморозвитку, показники кадрового забезпечення саморозвитку, показники технічного забезпечення, показники інформаційно-комунікаційного забезпечення);

- за соціокультурною складовою самодостатності (рівень життя населення регіону; рівень реальних доходів на душу населення; ступінь забезпеченості населення регіону матеріальними та духовними благами; рівень зайнятості; індекс задоволеності житлом, індексу доступності медичної допомоги, індексу доступності освіти; індекс розвитку соціальної інфраструктури; рівень благоустрою регіону тощо);

- за організаційно-управлінською складовою самодостатності (відповідність системи управління потенціалом регіону його соціально-економічному розвитку; рівень професійності службовців регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування; якість механізмів координації між органами місцевого самоврядування, регіональними органами влади та підприємництвом; рівень політичної активності; кількість ініційованих модернізаційних проєктів; кількість створених в регіоні кластерних структур тощо).

Обґрунтування часткових показників для оцінки рівня самодостатності регіонального розвитку полягає в наступному:

- аналіз наукових методичних підходів до оцінки потенціалу регіону за його видами (часткові, інтегральні показники, індекси), що дозволяє визначити групи часткових показників для співвідношення забезпеченості ресурсами та їх потенційними можливостями з потребами регіону;

- часткові показники мають бути пов'язані між собою та давати змогу зробити обґрунтовані висновки щодо подальшого саморозвитку регіонів;

- відбір часткових показників має здійснюватися на основі попереднього кореляційного аналізу їх впливу на саморозвиток регіону з метою зведення переліку показників, що оцінюються до раціонального мінімуму, і в той же час врахування всіх вагомих показників;

– можливість зведення часткових показників в інтегральні показники (стандартизація оцінок) за профілями (складовими) самодостатності для наочного позиціонування рівня самодостатності на матрицях, що дають змогу розробити напрями зміцнення самодостатності регіону.

3). Наступним етапом методичного підходу до оцінки рівня самодостатності регіону є розрахунковий етап, що полягає в здійсненні безпосередньої оцінки часткових показників, складових самодостатності та розрахунку інтегрального показника рівня самодостатності регіону.

Підсумковий етап методичного підходу включає розробку напрямів державної підтримки та стимулювання регіонального саморозвитку; визначення обсягів та параметрів державної підтримки в залежності від показника рівня самодостатності; моделювання наслідків механізмів стимулювання самодостатності регіонів та розробку нормативно-законодавчої бази стимулювання саморозвитку регіонів.

Визначення раціональних параметрів інструментів державної підтримки регіонального розвитку на основі отриманих оцінок рівня самодостатності регіону доцільно проводити з допомогою імітаційного моделювання.

Моделювання механізмів державного стимулювання саморозвитку регіону на основі самодостатності передбачає побудову імітаційної моделі з використанням спеціалізованого програмного пакету Vensim, який надає змогу побудувати моделі, що характеризують взаємозв'язок, зміну та розвиток параметрів моделі в реальному часі. Відповідна модель дозволить визначити економічний ефект для саморозвитку регіону, обумовлений впровадженням заходів зі стимулювання саморозвитку.

4). Останнім етапом методичного підходу є розробка нормативно-законодавчої бази стимулювання саморозвитку регіонів.

Висновки. Визначення рівня самодостатності регіонального розвитку на основі врахування стратегічного потенціалу регіону, ефективності його використання, вмотивованості органів місцевого самоврядування до саморозвитку дозволяє визначити напрями та раціональні обсяги державної підтримки регіонів, які сприятимуть соціально-економічному зростанню на основі саморозвитку.

Розроблений методичний підхід передбачає послідовну реалізацію чотирьох блоків (підготовчого, аналітичного, розрахункового, під-

сумкового) та реалізацію етапів оцінювання самодостатності регіонального розвитку за економічною, соціокультурною та організаційно-управлінською складовими з визначенням часткових та інтегрального показників на основі матричного моделювання.

Ефективність даного підходу полягає в диференційованому, індивідуальному підході к кожному регіону, що передбачає: врахування максимальної кількості потреб регіону; прямий зв'язок з рівнем соціально-економічного розвитку; раціональне спрямування бюджетних коштів та їх цільове використання.

Подальші наукові дослідження з цієї проблеми лежать в площині розробки та обґрунтування концепції формування потенціалу саморозвитку регіонів України на основі децентралізації та самодостатності регіонального розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>.
2. Тлумачний словник української мови E-slovník [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eslovník.com>.
3. Костирко Л.А. Механізм формування стратегії фінансової забезпеченості регіону / Л.А. Костирко, Ю.С. Клітинський // Часопис економічних реформ. – 2013. – № 3 (11). – С. 62–69.
4. Толковый словарь русского языка. Т. I. / Под ред. Д.Н. Ушакова. – М.: Астрель; АСТ, 2000. – 848 с.
5. Ефремова Т.Ф. Современный словарь русского языка три в одном: орфографический, словообразовательный, морфемный: около 20 000 слов, около 1200 словообразовательных единиц / Т.Ф. Ефремова. – М.: АСТ, 2010. – 699 с.
6. Алексеев С.Г. Экономические проблемы регионов и отраслевых комплексов / С.Г. Алексеев // Проблемы современной экономики. – 2009. – № 2 (30).
7. Башинський Т.В. Рівень життя населення: огляд методик оцінки / Т.В. Башинський // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2014. – Вип. 2 (43). – С. 232–234.
8. Клітинський Ю.С. Формування і оцінка бюджетного потенціалу регіону / Ю.С. Клітинський // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – 2014. – № 1 (208). – С. 49–53.
9. Лігоненко Л.О. Засади оцінки економіко-технологічного потенціалу регіону / Л.О. Лігоненко // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 4. – С. 38–52.
10. Мілевська Т.С. Оцінка інноваційної активності регіону / Т.С. Мілевська // Бізнесінформ. – 2012. – № 4. – С. 104–107.